

A fiatal főhadnagy vallomása a fiúnak

1919. augusztus 29., hajnali 5 óra tájban, a járásbíróóság fogdájában
A kivégzések után vagyunk. A tisztok részegre itták magukat az éjszaka folya-

54 Patak Márta

**SIMON,
A BOLDOG PAP**

Egy készülő forgatókönyv

fő- és mellékszálai

(részlet)

mán, bortól és vértől má-
morosan aludni térnek
ebben a hajnali órában.
A főhadnagy kivételével,
aki alig ivott, és most visz-
szamegy a fogdába, hogy
megkeresse azt a fiút, akit
nem engedett bántani.
Ez a főhadnagy lehet
ugyanaz a tiszt, akihez
majd másnap odamegy a
férjét kereső fiatalasszony,
akiről tegnap beszéltünk.

Cella, a fiú egyedül, a priccsén fekszik, egy-egy percre alszik csak el, rémképek üldözik, lángoló pofájú fenevad elől próbál menekülni a sötét erdőben egy szakadék felé. Föl-fölriad, egyik ilyen pillanatban lép be a fiatal fehér tiszt. A fiú föltápáskodik, karját a térdén összefogja, összehúzza magát, amilyen kicsire csak tudja, így kucorodik be a sarokba. A főhadnagy leül a priccs másik szélére, törzse egészen kitekeredik. Jó darabig nem szól, nem is a fiút nézi, hanem a plafonnak egy meghatározhatatlan pontjára mered, keze az ölében. Aztán fél szemmel a reszkető fiúra pillant, majd egyszer csak megszólal.

FŐHADNAGY Takarózz be.

Némaképek gyors egymásutánjából villan be a tiszt arca, először a négy társával együtt látjuk, amint felváltva ütlegelik a foglyokat, aztán már csak őt egyedül. És mesélni kezd, szaggatottan. A fiú távol van, mintha nem is hallaná.

FŐHADNAGY Mindig irtóztam a vér látványától.

Gyerekként áll az anyja mögött, nézi, amint a tyúkot lába közé fogja, rálép a két lábára, jobb kezében a borotvaélesre köszörült késsel, a ballal a tyúk fejét fogja, miután a gégejénél már előtte kitépkedte a tollát, hogy közvetlenül a bőrrel érintkezzen majd a kés, hátracsavarja a tyúk fejét, és egy határozott mozdulattal elvágja a torkát, majd a vergődő tyúkot a csőrénél és a két lábánál fogva a tál fölé emeli, amit előre odakészített magának, hogy fölfogja benne a vérét. A tyúk rándul még egyet-kettőt, ahogy tartja, átfut benne, hogy olyan érzés lehet ez anyjának, mint amikor az ő kezében hátrarúg a puska.

Gyors képekben váltják egymást gyerekkori véres emlékei, közben a férfi mostani arcát is látjuk egy-egy pillanatra. Az életben maradt fogolytársak

visszaemlékezéséből tudjuk, hogy a járásbírósaági börtön szomszédjában kacsák hápogtak, nyilván a hápogás emléke hívja elő a hadnagyból a gyerekkorában beléégett képeket.

A fiút nem is látja már, mintha nem is neki mesélne, hanem annak a láthatatlan valakinek, aki ott van a falon túl, a kínzókamrában, ahol nem sokkal előtte még hallotta a parancsnoka hangját, lassítva, bugyborékolón, mintha üvegharangból szólna, most is hallja közben, Üssétek, ne sajnáljátok, megérdemli a bitang kommunistája!, de hiába erőlködik, azt az érzést nem tudja magában fölébreszteni, ami indokolhatná a keze mozgását, azt az ádáz gyűlöletféleséget, amitől parancsszó nélkül is lendülne a keze, mint amikor kisgyerekként tehetetlen dühében nekiesett az öccsének. Érti, hogy ő az erősebb, azt tehetne vele, amit akar, az élete a kezében van, és az öccse dacos tekintetétől csak még jobban méregbe jön, üti-vágja, ahol éri, még akkor is jár a keze, amikor az anyjuk kilép az udvarra, odarohan hozzájuk, és letépi az öccséről, a közvetkező mozdulatával pofon vágja, de őbenne olyan elemi erő dolgozik, hogy nem is érzi az ütést, pedig akkorát kapott, csoda, hogy nem repedt meg a dobhártyája.

A fiú hallgatja, fülében kopognak a főhadnagy szavai, mintha eső verné az ablakot, közben a fal repedéseit számolja, mint előző nap, amikor őt verték, és verés közben faggatták.

Téren és időn kívül van ez a két szereplő, a tiszt előtt gyerekkori képek váltakoznak a kínzás jeleneivel, pedig még nem is hallja az áldozatok hangját, az majd csak később következik, amikor éjjel ál-mából arra riad föl, hogy ordítva jön felé a véres húscafat, nincs arca, mind a két szeme kiszúrva, emelgeti felé a kezét, mintha fenyegetné, de közben minduntalan lefityyen a két alkarja, mintha nem is lenne benne csont, ami összetarthatná.

Ezek a képek keverednek benne.

A kacsát látjuk a főhadnagy gyermekkori önmagának perspektívájából, amint az állat félszeggel a főhadnagy anyjára pislog, miközben az lefogja. A kacsra ránt egyet a fején, de mozdulatából hiányzik a hápogás, mert már nem tud hangot kiadni a szorításban. A szárnyával verdesni próbálna, az asszonnak nehezére esik megtartani. Erős jószág, kis híján kitépi magát a kezéből, de az asszony most már a lába közé fogja, rálép a kacsra széles úszólábára, nehogy elszaladjon, és miközben a csőrét összeszorítva lefogja a fejét, a kacsra irgalmatlanul verdesni kezd a szárnyával. A gyermekszem csodálattal vegyes irtózáttal figyeli az állat kétségbeesett igyekezetét, hogy meneküljön a szorításból, és bár még semmi sem történt, ő már látja, ahogy a kacsra fehér tollára buggyan a vér a vágás nyomán. Nem a torkán, mint a tyúknál, hanem fönt, valamivel a tarkója alatt. Egyszerre iszonyodik is tőle, meg

érzi is azt a kéjes izgalmat, amiről jóformán még azt sem tudja, hogy micsoda, de valahogy mégis kívánja, minél többször átéli, annál inkább, és majd csak jóval később, már felnőtt fejjel tapasztalja meg egy egészen más élethelyzetben, igaz, akkor nem jön rá, hogy ugyanazt érzi, mint gyerekkorában, amikor végignézte ezeket a jeleneteket.

Beszél, és ahogy halkán, kialvatlanságtól reszelős hangon meséli annak a tizenhat éves fiúnak az éjszaka történeteket, nem látja a szakadó izmokat, a csatornáját elhagyó piros folyadékot, a falra fröccsenve egymással keveredő emberi testnedveket, a saját hangja is visszhangosan kopog a fejében, mintha nem is ő beszélne, hanem az a másik, aki mindig cselekszik helyette, amikor átveszi az irányítást fölötte, és nem tud megálljt parancsolni neki, inkább félreáll, hagyja, hogy az működjön helyette, nehogy gyávasággal vádolja a parancsnoka, vagy kinevessék a többiek.

Nézi ezt a fiatal fiút, de őt sem látja, nem tűnik föl neki az egykedvű arckifejezés, nem veszi észre, ahogy a fiú fejét leszegve a nadrágja szakadásának szélén huzigálja egyenként az anyag szálait, mintha ki akarná onnan fejteni, de a szövet ellenáll a mozdulatnak, mert erő sincs a fiú kezében.

Nem látja a fiút, szinte el sem hatol a tudatáig, hogy ki ül vele szemben és miért, jószerivel azt is elfelejti közben, hogy ő miért és hogyan került oda, ahol van, mit akar ettől a fiútól, akit a felettese akasztásra szánt, ugyanúgy, mint a többi tizenhetet, akik már nem is élnek ekkor.

Ennek a tisztnek és ennek a tizenhat éves fiúnak kell elmesélnie annak az éjszakának a történetét, amelyről csak Szent Bertalan éjként beszélnek majd a harminc évvel későbbi emlékezők, akik mögött akkor egy rendszer áll, és ennek tudatában élnek is a lehetőséggel, hogy a sötét reakciós erők véres tetteit még véresebbnek tüntessék föl, mint amilyenek valójában voltak. Ló farka után kötött és a falun elrettentésképpen végighurcolt, megnyúzott, kiherélt, megskalpolt, kiszúrt szemű áldozatokról írnak.

A vásznon viszont egy csepp vér sem folyhat. Még a tyúk, a kacska vagy a disznó vére sem. A vég közeledtét érző tyúk kotkodácsolását is elnyomja majd az aláfestő zene, a hápogni már nem tudó, szárnyával verdeső kacska képével is csupán utalni fogunk arra, ami utána következik, és ha netán disznóvágást is mutatunk, akkor sem annak az egyetlen állatnak a sivalkodását halljuk, amelyiknek már a lábára kötötték a láncot, és húzzák kifelé az ólból, hanem az összesét egyszerre, mint amikor hajnalban, etetés előtt fölsírnak, olyan panaszos hangon, mint aki már érzi a közeledő véget, vagy mintha így akarnák a gazda tudtára adni, hogy belepusztulnak, ha nem hozza rögtön a szokásos adag moslékjukat. Azt sem halljuk, amint a böllér a biztonság kedvéért még egyszer megfeni a törre vékonyodott szűrőkését, amivel majd a disznó nyakán a szívbe tartó halálos sebet fogja ejteni. Ebből nem látunk semmit, kontrasztképpen még a főhadnagyot sem, amint kisgyerekként

önfeledten kergetőzik a hátsó udvaron a kismalaccal, amelyikből majd ez a vágásra ítélt hízó lesz, miután érzéstelenítés nélkül kiherélték.

Ártatlan, lányos arcú fiatal színész kell, de nem magas, szőke, hideg kék szemű, hanem egy barátságos arcú, jóvágású, tiszta tekintetű fiatalember, akiről más élethelyzetben vonakodva hinnéd el, hogy igazat beszél, és nem pillanatnyi elmezavarában találta ki ezt a rémme- 57
sét, ami a legdúsabb fantáziájú horror irodalom szerzőjének is becsületére válnék.

Képi megoldásokkal kell a végsőig fokozni a jelenet feszültségét.

Miközben a főhadnagy a lócára fektetett emberek botozását meséli, egy zord arcú favágót látunk a képen premier plánban, amint fejszével nekiesik a fának, mint a gróf a szőlejének, nehogy bevigyék a közösbe. A fa nem könnyen adja meg magát, a favágó élete minden keserve ott van a mozdulatában, az ellenállás láttán tűzbe jön, keserűsége vak dühvé változik, és a végén már eltorzult arccal, nekivadultan csépli a törzsét, ahol éri. Szakad róla a víz, de nem tágít, látszik rajta, hogy ő most, ha belepusztul is, kivágja ezt a fát.

Aki embert üt, parancsra, az nem azért üti, mert ellopta a lovát, pénzét, feleségét, hanem mert eldöntötték helyette is, hogy annak az embernek pusztulnia kell. Ha gyáván meghunyászkodik előtte, akkor az erőfölény teljes tudatában üti. Eltapossa, mint egy férget. Ahogy a kisgyerek eltapos egy bogarat, és utána csodálkozik, hogy nincs már benne élet, ugyanúgy csodálkozik el majd maga is a végén, hogy ez ilyen gyorsan ment. A másik szemében tükröződő rémület még jobban feltűzeli. Most az sem számít, hogy az a másik sokkal erősebb nála és ellenáll az ütésnek, hiszen ömögötte felsorakoznak a tisztársak.

A mi főhadnagyunk a báránybőrbe bújt farkas. Rokonszenves, de nem ártatlan tekintetű, az ő szeme csak a barna színe miatt meleg, az arckifejezése viszont első ránézésre kiszámíthatatlanságot sugall. Ahogy megszólal, a hangja nem kellemetlen, még így rekedten, a véres, kemény munkával átvirrasztott éjszaka után sem. Halknak ugyan halk, de nem torokmélyről jön.

A fiú nem is hallja, mit mond, két-három pont között mozog lassan a tekintete a szemközti falon, a fejében nincs semmi, a repedéseket számolja, miközben ujjával a felszakadt nadrágja szálain babrál, számol a főhadnagy szavainak ritmusára, ahogy zuhognak az ütések az alkalmi deresként szolgáló lócára fektetett férfiak meztelen hátán, miközben a körülöttük álló tisztok hörögve biztatják a társaikat.

A legnehezebb pillanatokról egész fojtottan beszél, mintha attól félne, hogy odalenn meghallják a többiek, és a végén még ő is az áldozatok sorsára jut. Hangja nem bicsaklik meg, mindössze egy fokkal halkabbra fogja.

A fiúnak is feltűnik, megrándul, de továbbra sem fogja föl a szavak értelmét, ez látszik az arcán, pontosabban érzelmek nyoma sincs rajta, teljes egykedvűségben ül, kezét az ölében morzsolgatja a nadrágszövet szálával együtt, tekintetét a főhadnagy válla fölött mereven a repedezett fehér falra szegezi, így akkor sem fut végig a hideg a hátán, amikor a főhadnagy Simon paphoz érve önkéntelenül a szeme alá kap, mutatóujja nagyjából talán éppen arra pontra ér, ahol az első törszúrás érhetette a káplánt, miután a hajcibálásra és a pofozásra nem reagált, szilárdan megvetette a lábát, némán fohászzkodott, Uram, irgalmazz!, Krisztus, kegyelmezz!, miközben állta az ütések, és akkor sem hőkölt hátra, amikor Salm Hermann tőrének hegye a szeme alá fúródott.

A főhadnagy mesél, mint aki magában fölidézi az eseményeket, talán mert maga sem akarja elhinni, hogy így történt. Vagy talán pont ellenkezőleg, most az egyszer és utoljára az életben hangosan elmeséli, hogy legyen rá kívülálló tanúja, akit ha kell, évek múltán megidézhetnek, hogy valljon elene vagy mellette, attól függően, hogy milyen rendszer bírái akarnak ítéletet mondani fölötte. Föl se merül benne, hogy ők jogtalanul ültek törvényt a tizenhét ember fölött, az a pillanat még nem érkezett el, az majd később jön, amikor álmából fölriadva be kell fognia a fülét, hogy ne hallja az üvöltést, az erejük fogytán lévő foglyok nyögését, ahogy egy-egy ütésre nyekkennek egyet a korbács alatt a deresen.

Most még mintha maga sem akarná elhinni, hogy mindez megtörtént, mintha csupán azáltal válna megtörténtté, hogy ő most itt ennek a fiúnak elmeséli, akár ha a falnak mesélné, a fiún keresztül a falnak, a fiú maga csak arra szolgál, hogy tompítsa az amúgy is fojtott szavak életét, pontosabban a szavak által hordozott tartalom súlyát, mert a szavak önmagukban egyszerűek, ártatlanok is lehetnének akár.

Ő az a fiatal tiszt, akinek esküvői képét tízegynéhány év múlva címlapon hozza majd az *Úriasszonyok Lapja*, fehér kesztyűs kezét gyengéden menyasszonya vállára helyezi a fotós előtt, és közben nem üt át rajta a vér, mint álmában, amikor futva menekülne maga előtt.

Ő az, aki hajbókolva kezét csókol a társaságban a hölgyeknek, és azok nem érzik meg rajta messziről a vér szagát, örömmel nyújtják neki kiszti-handra bájos kacsójukat, és fesztelenül társalognak vele, mert nem veszik észre, hogy időnként elborul a tekintete, és szeretne még egyszer találni valakit, aki maga is a helyszínen volt akkor, látta, amit ő látott, átélte azokat az órákat, amiket ő akkor átélt. Nem megerősítést várna tőle, csupán a pillantásából szeretné leszűrni, hogy tudja, ő is azok közül az egyik, aki ott volt, aki maga is ütött, aki látta, amikor Salm Hermann először vágta pofon tiszta erőből a fiatal káplánt, a saját fülével hallotta, hogy Rumi plébános könyörgőre fogja Prónaynál, kegyelmezzon neki, látja fiatal még, hiába volt az

önmérsékletre intő püspöki intelem, elragadták a bűnös eszmék, de még jó útra térhet, ha itt más világ lesz megint. De hiába, a százados hajthatatlan maradt.

Aki könnyíteni szeretne a lelkiismeretén, az megtalálja rá az alkalmas embert, nem kell félnie, hogy nem kap feloldozást. Ha nem 59 papnak gyónsz, hanem egy magadfajtának, aki érti, miről beszélsz, az ügyis igazat ad neked, és ezután könnyebb lesz a lelked, hogy megosztottad vele a terhet, ráadásul utána elég lesz csak egymásra néznetek, rögtön tudjátok majd, mire gondol a másik. Ez a főhadnagy pedig a kamasz fiúnak mesél, maga sem tudja, mit remél tőle, és még csak el se mond neki mindent, ahogy történt. Miközben a néhány órával korábban lezajlott jelene- teket meséli, annyira lüktet a halántéka, hogy egy idő után le is kell állnia, akkor a hallgatás szünetében titkon reménykedik, majd csak megszólal a fiú, kérdez valamit, és ő majd válaszolhat, elmondhatja, hogy nem kellett gondolkodnia, nem is lett volna rá idő, olyan gyorsan zajlott ott minden, az ellenséget pedig mind egy szálíg ki kell irtani, írmagjuk se maradjon, nehogy megint visszajöjjenek az ördögtől való eszméikkel.

Ez a főhadnagy nem mond el mindent, ha másnap hajnalig sorolná, akkor sem tudná elmesélni, hogy mi mindent látott útközben, amíg ideértek, hogy volt hely, ahol az egész családot kivégezték, a főhadnagytársa a nyakánál fogva elkapta az ordító csecsemőt, kirántotta az anyja karjából, úgy emelte föl és lőtte keresztül, mint egy nyulat, nem kímélte meg a látványtól, ezzel a képpel küldte utána a másvilágra, hogy még ott is jusson eszébe, pusztulnia kell annak is, aki a bűnös eszmét az anyatejjel szívta magába.

Nem kell ehhez gyűlölet. A gyűlölet viszonyulás. Ez egyszerűen eltökélt cél. Végezni kell az ellenséggel. Csak így utólag keresünk indítékot a tethhez, súlyosnak találjuk, nem tűnik elég indoknak rá, hogy ez volt a parancs, erre esküdtek föl a vitézek a szűzmáriás szent zászló alatt. Azt hisszük, kell ennél nyomósabb ok, valami, hirtelen felindulás, az ellenállás láttán támadó harag, valami, bármi, ami emberibb reakció annál, mint hogy az ember hidegvérrel gyilkol. Pedig nem kell. Látod, éppen ezért nem kell véres jelenetet mutatni a filmben. Ha a Simonnal együtt kivégzett tizenhét emberre gondolva keresnék indítékot, akkor elég lenne a szegedi eskü alatt végigmenni az arcokon a kamerával. Azok a tekintetek mindent elárulnának.

Isten nevében. A hazáért. És Zadravec páter megáldja őket.